

Kritik af pacifisme

essay

af Herfried Münkler

Oversat af Jens Ellekær

Kilde: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 14-16, 2026, Bundeszentrale für politische Bildung

Aus Politik und Zeitgeschichte udgives af den tyske Forbundscentral for politisk dannelse (*Bundeszentrale für politische Bildung*) som et tillæg til ugeavisen *Das Parlament*. Med Forbundscentralens egne ord har udgivelsen til formål at ”offentliggøre videnskabeligt baserede, alment forståelige bidrag til samtidshistoriske og socialvidenskabelige temaer såvel som til aktuelle politiske spørgsmål. Tillægget er et forum til diskussion, en indføring i komplekse vidensområder og tilbyder en afbalanceret blanding af grundlæggende og aktuelle analyser.”

Herfried Münkler (født 1951) er politolog med hovedvægt på politisk teori og idéhistorie. Han blev indledningsvis kendt for værker om Machiavelli og statsræson, senere gennem analyser af krig, imperier, politiske ordener og globale magtforskydninger. Blandt hans mange udgivelser tæller omfattende værker om Første Verdenskrig og Trediveårskrigen. I dansk oversættelse er udgivet ”De nye krige” (Ellekær 2007). Münkler var fra 1992 til 2018 professor for politisk teori ved Humboldt-Universität zu Berlin.

Årtierne efter store krige, især sådanne hvori den militære vold ikke kun tjente til opnåelse af krigens politiske mål, men - som for eksempel i Trediveårskrigen - fjernede sig fra dens politiske retningslinier og selvstændiggjorde sig, eller efter Første og Anden Verdenskrig, hvor udviklingen og indsættelsen af nye våbensystemer havde udvidet krigsbegivenhederne på en hidtil utænkelig måde,¹

1 Om brutaliseringen i Trediveårskrigen og den deraf følgende fredslængsel se Herfried Münkler, *Der Dreißigjährige Krieg*, Berlin 2017, s. 635ff., S. 679ff. Om de to verdenskrige se især Ian Kershaw, *To Hell and Back: Europe 1914-1949*, Allen Lane 2015.

var og er højdepunkter for pacifismen i betydningen af en udpræget prioritering af fred over for alle andre værdier. Krav om fred, som sigter mod menneskelig fredsommelighed, flyder derpå sammen med politisk-organisatoriske bestræbelser på at opnå en strukturel begrænsning af krigssandsynligheden. Det er samtidig en periode, hvori knap nogen argumenterer mod pacifisme, fordi alle, der evner en begrundet argumentation, er for fred og mod krig.

Beskæftiger man sig derimod lidt nærmere med pacifismens prioriteringen af fred, så viser der sig fundamentale iboende forskelle: Nogle støtter freden i betydningen af formlen fra den senromerske militærforfatter Vegetius, ifølge hvilken, den, der ønsker fred, bestandigt må være forberedt på krig (”si vis pacem, para bellum”), hvilket man også kan beskrive som fredssikring gennem afskrækkelse.² Andre satser på organiseringen af ikke-magtanvendelse gennem løsning af modstridende politiske spørgsmål, altså voldgiftsretter og forligsinstitutioner, der tjener som agenturer til sikring af freden og skal træde i stedet for udkæmpelse af konflikter med militære midler. Og atter andre ser i et ubetinget afkald på magtanvendelse i politik det eneste pålidelige middel mod stormagters tilbøjelighed til igen og igen at gribe til krig som middel til viljesgennemførelse.³ Resultatet er, at når pacifisme er ved at blive politisk indflydelsesrig, blive den et containerbegreb [et vagt samlebegreb med mange betydninger og underbegreber, således at dets betydning og anvendelse normalt er tvetydig og mere eller mindre uklart]. Dette har den paradoksale konsekvens, at hvis alle har en tendens til at være pacifister, kan ingen rigtigt sige, hvordan målet om fred rent faktisk skal opnås. Det er pacifismens politiske dilemma.

2 Ved denne meget citerede formel drejer det sig om en sekundær sammenfatning af Vegetius’ Overvejelser; hos ham selv lyder formlen ”qui desiderat pacem, praeparet bellum”. Flavius Renatus Vegetius, *Epitome rei militaris*, 3. bog, prolog.

3 For overblik se det af Kurt Röttgers forfattede opslag ”Pazifismus” i *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, redigeret af Joachim Ritter og Karlfried Gründer, bd. 7, Basel 1979, sp. 218–230.

Da en kritisk undersøgelse af containerbegreber ikke er mulig på grund af deres heterogenitet, kan man - det er den anden indledende bemærkning - ikke undgå en konceptuel-faktuel indsnævring af begrebet. Pacifisme forstås derfor her ikke blot som ønsket om fred, men som den ubetingede prioritering af fred som mål, uanset alle de dermed forbundne ”omkostninger” så som politisk selvsvækkelse, accept af økonomiske ulemper og afståelse af modvold i tilfælde af en personlig trussel. Den individuelle ageren, hvad enten denne nu er religiøst, moralsk eller politisk motiveret, træder dermed i centrum af begrebet og afgrænser det mod alle andre bestræbelser for fred. Pacifisme er dermed det direkte og symmetriske modbegreb til *bellicisme*, der prioriterer krig, eller i det mindste truslen om krig, som instrument for politisk interessefølgelse.⁴ Mens pacifisme argumenterer med den *samlede menneskeheds* gavn, udskiller bellicismen de enkelte magters *partikulære interesser*. Bellicisme foragter pacifisme som svaghedspolitik.

En tredje indledende bemærkning vedrører begrebet *kritik*. Her skal der skelnes mellem det, Kant forstod ved kritik, og det, som af Hegel, den hegelske skole og af Marx er blevet betegnet som kritik. I sine tre store ”kritikværker” var Kant optaget af at fastlægge rækkevidden af, hvad der begrundet kan siges ud fra den rene fornuft, den praktiske fornuft og dømmekraften, altså om en begrænsning af fornuften i forhold til det, der *ikke* kan begrundes med filosofiske argumenter. Hegel og de, der fulgte ham, forstod derimod kritik i betydningen negation og tilskrev den dermed en effekt, hvorved den person, der blev udsat for kritik, skulle fratages indflydelse på virkelige begivenheder. I det følgende anvendes kritikbegrebet udelukkende i Kants betydning, altså som forsøg at fastlægge rækkevidden af pacifisme og dens argumenter i betydningen at være en individuel beslutning med fordring om have politisk betydning. Herved drejer det sig i mindre grad om den

individuelle motivation end om dens fordring om at være mere end blot en personlig beslutning for sig selv og gennem denne øve indflydelse på andre. Den individuelle beslutning skal blive en politisk faktor.

Fire typer af fredsorden hinsides imperativer for en snævert defineret pacifisme

En første begrænsning i rækkevidden af pacifisme beror på det forhold, at de pacifister, som argumenterer med intentionalitetens imperativ, på ingen måde er fredsstiftelsens monopolister, men at der kan beskrives mindst fire fredsordener, som netop *ikke* hviler på en udpræget fredsommelighed, men vokser ud af magtkonstellationer og mekanismer, og som ikke indeholder religiøse eller moralske imperativer og for så vidt udgør en konkurrerende model for fredsorden i forhold til den deciderede pacifisme:⁵ en stormagts fredssikrende overmagt – en forestilling, der aktuelt dyrkes af tilhængere af den amerikanske præsident Trump; den rationelle konstruktion af kræfter og modkræfter, den gensidige holden i skak; frembringelsen af et traktatsystem, som binder de store magter; og sluttelig den demokratiske orden internt i stater. Disse modeller eksisterer *uden* de politiske aktørers moralske intentioner, som står i centrum for en decideret pacifisme.

Imperial fredsorden

Den første type fredsorden er den, der hidrører fra store imperier, som har givet navn til hele epoker: Pax Romana, Pax Mongolica, Pax Britannica og endelig Pax Americana – for blot at nævne de vigtigste.⁶ I de af imperier beherskede rum hersker der fred, ganske vist en fred, der for det meste er

4 Som oftest anføres ”militarisme” som modbegreb til pacifisme. Begrebet ”bellicisme” er imidlertid mere præcist og anvendes efterfølgende her.

5 Det udelukker ikke, at de herskendes og mægtiges fredsommelighed kommer i spil som et støttende eller initierende element i sådanne fredsordener.

6 Se hertil udførligt Herfried Münkler, *Imperien. Die Logik der Weltherrschaft – vom Alten Rom bis zu den Vereinigten Staaten*, Berlin 2005, s. 128ff.

forbundet med ufrihed og undertrykkelse samt udbygning. Endvidere er denne fred begrænset til de imperiale strukturers indre rum, mens der langs imperiets ydre grænser bestandigt føres mindre (undertiden også større) krige. Om man værdsætter en sådan fredsorden og satser på dens fortsatte beståen eller afviser og bekæmper den, afhænger af, hvor meget højere man værdsætter freden end frihed og selvbestemmelse. Det 19. århundredes frihedsbevægelser i Latinamerika, som bragte det spanske og portugisiske herredømme over halvkontinentet til en afslutning, samt de et århundrede senere succesrige tilhængere af Afrikas og Sydøstasiens afkolonisering anså deres befrielse fra de europæiske kolonimagter for mere værdifuld end den fortsatte beståen af en fred, der med undertrykkelsesmetoder blev opretholdt af kolonimagterne. Ser man bort fra undtagelsestilfældet Mahatma Ghandi (som jo havde at gøre med briterne og ikke med for eksempel en Hitler, Stalin eller Putin) var ingen af disse pacifister, men satse på en om nødvendigt voldelig frigørelse fra de europæiske imperiers magtsfærer. De kunne i den sammenhæng, som eksempelvis Frantz Fanon, blive bellicistiske voldsapologeter.⁷ Også i deres tilfælde viser det sig, at streng pacifisme baserer sig på en værdisvælgelse, hvor frihed, selvbestemmelse og afslutningen på brutal udbygning underordnes afkaldet på vold.

Det betyder dog ikke, at pacifister af den grund indvilliger i et regime af undertrykkelse og udbygning. De afviser kun den voldelige fjernelse af dette i form af en befrielseskrig. Former for ikkevoldelig modstand er helt igennem forenelige med pacifistiske overbevisninger. Disse satser på, at regimets ensidige voldsudøvelse mod demonstrerende og strejkende med tiden vil demoralisere dets sikkerhedskræfter, således at disse nægter at udføre tjenesten. Sammenbruddet i den ydre ring, som indhentede Sovjetimperiet – begyndende med Murens fald i Berlin den 9. november 1989 og kun i Rumæniens tilfælde var forbundet med væbnede

opgør – er det mest fremtrædende eksempel på en sådan udvikling.⁸

Det ville imidlertid være forkert at generalisere den såkaldte ”fredelige revolution” i Central- og Østeuropa som en pacifistisk reaktion på undertrykkende vold. Begivenhederne i 1989 var i deres forløb afhængige af konkrete historiske betingelser: den trøstesløse økonomiske tilstand i såvel Sovjetunionen som dens satellitstater, Mikhail Gorbatsjovs erklæring, at sovjethæren ikke ville deltage i nedkæmpelse af demonstrationer, og tvivlen hos de forskellige nationale ledelser om, hvorvidt deres staters væbnede styrker ville efterkomme befalinger herom. Den fredelige revolution var snarere en undtagelse end reglen, som man kan se det i den voldelige nedkæmpelse af protesterne mod Aleksandr Lukasjenkos valgbedrag i Hviderusland i 2020 og 2021 og i den brutale undertrykkelse af protestbevægelserne mod mullahregimet i Iran. Succesen for en modstandsbevægelse, der følger pacifistiske principper, afhænger således af konstellationer af omstændigheder, der er tilfældige, og som pacifisterne selv ikke har nogen indflydelse på. Den er endvidere afhængig af en ”heroisk” offervillighed fra demonstranternes side, hvilket står i en vis modsigelse til de pacifistiske imperativer, medmindre man betragter udholdenhedens heroisme, altså martyriet, som den eneste legitime form for heroisme.

Ligevægtssystemer som fredsordninger

En anden type fredsorden er baseret på et mekanisk afbalancerende system af stater, der er udformet på en sådan måde, at ingen af de deltagende magter er i stand til at undertvinge en anden stat og annektere store dele af dens territorium, fordi alle andre magter, der tilhører systemet, så kommer den besejrede magt til hjælp – medmindre et flertal af staterne bliver enige om at dele

⁷ Se Frantz Fanon, *Fordømte her på jorden*, Information 2021.

⁸ Se hertil Ilko-Sascha Kowalczyk, *Endspiel. Die Revolution von 1989 in der DDR*, München 2009; Wolfgang Schuller, *Die deutsche Revolution 1989*, Berlin 2009.

den angrebne stat imellem sig. Det var i det 18. og 20. århundrede tilfældet med delingerne af Polen. For at forhindre dette må systemet være konstrueret således, at et relevant flertal af de til systemet hørende stater *ikke har interesse* i en stats forsvinden, men tværtimod ser sine egne interesser garanteret gennem den angrebnes fortsatte beståen og derfor kommer denne til hjælp.⁹ Alt afhænger derfor af en passende afbalanceret konstruktion af ligevægtssystemet, eller af en balancering af systemet gennem en ”tunge på vægtskålen”. Det er ikke politikernes fredsommelighed på spidsen af denne ”tunge”, der er udslagsgivende for ordenens stabilitet, men derimod deres kølige rationalitet og deres orientering mod systemets funktion. Endvidere: En fredsommelighed, der forhindrer nødvendige interventioner for at opretholde balancen, er her frem for alt skadelig og ikke gavnligt, som det kan ses af den britiske appeasementpolitik i 1930erne. I et sådant system, som det blev realiseret i Europa i form af Den Westfalske Orden, kan pacifister snarere betragtes som forstyrrende elementer end som fredsfræmmende rådgivere.

Dermed hører der til magternes afbalancerede ligevægt også altid krigen eller krigsberedskabet som instrument til afbalancering. I magternes ligevægt er fred ganske vist norm og mål, men krigen er et middel til at opnå dette mål. Det betyder, at undertvingelses- eller tilintetgørelseskrige ganske vist er udelukkede, men ikke en krig, der skal rette op på uligevægt. Sådanne krige blev – for de meste – afgjort i kamp mellem professionelle hære, hvorunder en indvirkning på civilbefolkningen i vidt omfang blev undgået. Man har kaldt denne form for krig for ”tæmmed Bellona”.¹⁰ Det var krige, som i sammenligning med de napoleonske erobningskrige kun medførte få tab, og hvori der døde flere soldater af epidemiske sygdomme end af kampskauder. Efter Napoleons nederlag blev det europæiske

ligevægtssystem genskabt på Wienerkongressen (1814/15), og det holdt trods italienske og tyske samlingskrige frem til begyndelsen på Første Verdenskrig. Det europæiske pentarki fra 1648 til 1914 var ganske vist ingen fredsorden, hvori der ikke var krige, men dog en orden, hvori krigen var begrænsede og ikke eskalerede, hverken i rumlig udstrækning eller tidsmæssig varighed.

Traktatbaserede og institutionelt sikrede fredsordener

Da sådanne ligevægtssystemer er ustabile, opstod der allerede tidligt den idé, at man ikke kun burde sats på den mekaniske balance mellem de store magter, men støtte denne multipolære orden yderligere gennem traktater,¹¹ udvikling af omfattende handelsrelationer og sluttelig med oprettelse af internationale institutioner. Problemet med traktater var fra begyndelsen garantien for deres overholdelse og efterlevelse, som under *les ancien régimes* blev sikret af en passende lagt ægteskabspolitik i dynastierne. Men etableringen af slægtskabsrelationer mellem de regerende huse havde, især efter nationalismens fremkomst, ikke holdt, hvad man havde lovet sig deraf. Komplementært hertil satsede man fra det 18. århundrede på økonomisk sammenknytning, men også her er de store forventninger til stadighed blevet skuffet, især af udbruddet på Første Verdenskrig, som fremtrædende forfattere i betragtning af omfanget af den økonomiske globalisering ved begyndelsen af det 20. århundrede havde anset for umulig.¹² Den manglende effekt fra den gensidige økonomiske afhængighed som garant for fred gav ny drivkraft til pacifisme, forstået som stræben efter fred uden politiske og/eller økonomiske omveje. Pacifisme i den ovenfor definerede forstand afviser nemlig forestillingen om, at fred kan sikres perma-

9 Se den skeptiske rekonstruktion hos Alfred Vagts, *Die Chimäre des europäischen Gleichgewichts*, in: samme, *Bilanzen und Balancen*, Frankfurt/M. 1979, s. 131–160.

10 Se Johannes Kunisch, *Von der gezähmten zur entfesselten Bellona*, in: samme, *Fürst, Gesellschaft, Krieg*, Köln u.a. 1992, s. 203–226.

11 Se med blik på den franske debat om traktatsystemer Olaf Asbach, *Die Zähmung der Leviathane. Die Idee einer Rechtsordnung zwischen den Staaten bei Abbé de Saint-Pierre und Jean-Jacques Rousseau*, Berlin 2002.

12 Her kan især nævnes bankieren Johann von Bloch og den britiske journalist Ralph Norman Angell.

ment som et ”biprodukt” af politiske aftaler og gensidig økonomisk afhængighed.

USA's indgriben i Første Verdenskrig i 1917 blev af den amerikanske præsident Woodrow Wilson begrundet som en i princippet pacifistisk handling, da han erklærede, at den krig, han førte, var en ”war to end all wars”.¹³ Denne afslutning på alle krige skulle garanteres gennem oprettelse af internationale institutioner til sikring af fred, navnlig gennem Folkeforbundet med sæde i Genève. Men det amerikanske senat ønskede ikke varigt at være involveret i de europæiske anliggender og afviste USA's medlemskab af Folkeforbundet. Det blev som følge heraf en svag institution, som ikke kunne forhindre krige. Det i 1945 stiftede Forenede Nationer (FN) skulle gøre det bedre, men senest med opløsningen af anti-hitler-koalitionen udviklede der sig en gensidig blokade fra øst og vest, der baserede sig på vetoet hos Sikkerhedsrådets fast medlemmer. Som følge heraf kunne FN ikke sikre verdensfreden, og de til beskyttelse af folkeretten etablerede straffedomstole led og lider af manglende muligheder for at sætte deres afgørelser igennem. Alligevel har intentionspacifismen i de forgangne årtier rettet store forhåbninger mod FN som garant for freden – og er til stadighed blevet skuffet over dets manglende handleevne.

Kant og teorien om den demokratiske fred

Som fjerde model tilbagestår den idé, at politikken underlægning under folkets henholdsvis de respektive borgeres vilje vil føre til, at der ikke længere vil være krige, og at truslen om militær magtanvendelse med det formål at gennemtrumfe politiske mål vil forsvinde ud af staternes arsenal. Denne model afhænger – i modsætning til den traktatbaserede – ikke af internationale institutioners handlekraft, men beror på folkets velforståede egeninteresser. Da disses hævvelse kun er mulig i fungerende demokratier, taler man også om teo-

rien om den *demokratiske fred*.¹⁴ Dens grundlæggende mangel består i, at langt fra alle stater er demokratier, og at antallet af autoritære og autoritære systemer er steget kraftigt over de senere år. Et yderligere svagt punkt i denne teori ligger i den antagelse, at det overvejende flertal af befolkningen kender dets velforståede egeninteresser og lader disse gøre sig gældende i en rational cost-benefit-analyse. Det, der her undervurderes, er styrken i de ressentimenter, som forhindrer en rationel forfølgelse af disse interesser.

Denne model for en fredeligørelse af de mellemstatslige relationer gennem en republikansk forfatning¹⁵ er klarest og tydeligst udviklet i Kants skrift ”Zum ewigen Frieden”. Det skal bemærkes, at Kant i sit ”filosofiske udkast” ikke baserer sig på moralske antagelser, således som pacifismen som regel gør det. Kant peger imidlertid på, at naturen undertiden gavner et forehavende, der eller ville være henvist til en moral, som empirisk ikke eksisterer. Ifølge Kant ville mange hævde, at en ”stat af engle” er en forudsætning for at etablere en republikansk forfatning, idet mennesker ”med deres egoistiske tilbøjeligheder ikke ville evne en forfatning af en så sublim form”.¹⁶ Men det kommer an på at rette de kræfter, der befinder sig i ”i menneskenes magt”, ”mod hinanden på en sådan måde, at den ene standser de andre i deres destruktive virkning eller ophæver dem, således at fornuftens succes falder ud, som om ingen af dem var der overhovedet, og dermed er mennesket, omend ikke et moralsk godt menneske, ikke desto mindre tvunget til at være en god borger”.¹⁷ I betragtning

¹³ Se hertil Herfried Münkler, *Der Große Krieg. Die Welt 1914–1918*, Berlin 2013, s. 653ff.

¹⁴ Se hertil Carsten Rauch, *Die Theorie des Demokratischen Friedens*, Frankfurt/M.–New York 2005; Anna Geis/Harald Müller/Wolfgang Wagner (Hrsg.), *Schattenseiten des Demokratischen Friedens*, Frankfurt/M.–New York 2007.

¹⁵ Udtrykket ”republikanisering” bruges her med henvisning til Kants egne overvejelser, hvor han med blik på det athenske demokrati ser den demokratiske orden som opløsning af magtens tredeling i den lovgivende, dømmende og udøvende magt.

¹⁶ Immanuel Kant, *Zum Ewigen Frieden*, in: samme, *Werke*, Bd. 9, Darmstadt 1970, s. 223 (da.overs. *Den evige fred*, Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske Udvalg 1990).

¹⁷ Ebd., s. 224.

af dette er oprettelsen af en republikansk forfatning ”selv for et folk af djævle (hvis blot de har forstand)” mulig.¹⁸ Det er samtidig en kritik af den pacifisme, der anser menneskenes fredsommelige indstilling som forudsætningen for fred. Kant har tillid til institutionelle arrangementer, men gør deres virkning afhængig af, at de berørte altid har deres interesser for øje og forfølger dem på en rationelt kalkulerende måde.

Endvidere afviser han på afgørende vis etableringen af et universelt monarki som garant for fred, således som det ofte foreslås af pacifister, fordi dette ville resultere i et ”sjælløst despoti”, der i sidste ende ville føre til anarki. Han konstaterer, at ”det er enhver stats (eller dens overhoveds) ønske på denne måde at bringe sig i en permanent fredstilstand, således at den, hvor det er muligt, hersker over hele verden.” Det er ideen om den imperiale fred, som Kant her på afgørende vis afviser, og om hvilken han mener, at den som følge af ”forskellighed i sprog og religioner” ikke kan realiseres.¹⁹

Sprog og religioner adskiller mennesker; de fremmer ”det gensidige had” og er ”et påskud for krig”. Men den ”tiltagende kultur” og menneskers indivilligelse i principper muliggør en fred, ”der ikke, som hint despoti (på frihedens kirkegård), skabes og sikres gennem svækkelse af alle kræfter, men gennem deres ligevægt, i den livligste konkurrence mellem dem.”²⁰ Der er intet, som Kant afviser så resolut som fred gennem etableringen af en verdens- eller en folkenes stat eller i form af imperier. Han satser tværtimod på et ligevægtssystem, hvori den republikanske forfatning træder i stedet for den mekanisk balancering som garant for ordenen.

Også her nærer Kant tillid til den gensidige egen nytte: ”Det er *handelsånden*, der ikke kan bestå sammen med krigen, og som før eller senere bemægtiger sig ethvert folk.” Og ”da (...) blandt alle de magter (midler), der er underordnet statsmagten, pengemagten formentlig er den mest pålidelige, så ser stater sig tilskyndede (ganske vist ikke

ligefrem af moralens drivkræfter) til at fremme den ædle fred og hvor som helst i verden, hvor krig truer med at bryde ud, at afværge den gennem mægling, som om de af den grund befandt sig i bestandige forbund; (...) På denne måde garanterer naturen, gennem selve mekanismen i de menneskelige tilbøjeligheder, den evige fred.”²¹ En tydeligere undsigelse af den intentionelle moralpacifisme er næppe mulig.

Intentionel og politisk pacifisme

I de fleste af de her præsenterede ordener er et politisk ønske om fred muligt eller i det mindste ikke skadeligt, men det er ikke nødvendigt for at fred kan opnås. Det er denne funktionalistiske sikring af freden som i en snævrere betydning konkurrerer med den ubetingede intentionalitet i pacifismen. Den intentionelle pacifisme er, strengt taget, en selvforpligtelse af moralsk art, som i prioriteringen af freden over alle andre værdier, fra frihed til solidaritet med andre, som kun gælder for den enkelte selv og til stadighed må efterprøves af ham med henblik på virkningen af hans handlinger. En sådan pacifisme kan, såfremt den ikke kun optræder spredt, men praktiseres af hele grupper, blive et politisk problem. Således så kirkefaderen Aurelius Augustinus under indtryk af, at germaniske stammeforbund var ved at løbe Romerriget i vest over ende, sig nødsaget til at relativere det kristne fredspåbud for at tilbagevise beskyldningen om, at de kristne var skyld i Roms fald. Han skelnede mellem *civitas Dei* og *civitas terrena*, det guddommelige og det verdslige rige, og henførte i al væsentlighed evangeliernes fredspåbud til det guddommelige rige, mens der i det verdslige rige undertiden måtte føres krige for at bevare freden eller at genskabe den. Martin Luther fulgte ham i vidt omfang i sine skrifter i spørgsmålet om, hvorvidt krigsfolk kunne være i ”salig tilstand”. Som følge heraf blev ubetinget pacifisme trængt tilbage til nogle sekter og derved til en form for religiøs eskapisme.

18 Ebd.

19 Ebd., s. 225.

20 Ebd., s. 226.

21 Ebd.

Det er nødvendigt at skelne en intentionel pacifisme fra en politisk. Den intentionelle pacifisme ser funktionsmekanismerne i de ovennævnte fredsordener truet af oprustning og krigsretorik, hvilket var tilfældet under 1980ernes demonstrationer mod NATO's dobbeltbeslutning, der resulterede i oprustning med nukleare mellemdistanceraketter. Det er så ikke længere et spørgsmål om en moralsk drevet personlig beslutning, men om en politisk vurdering, som senere kan bedømmes med henblik på, om den har modsvaret funktionsmekanismerne i en bestående fredsorden, og om den har styrket eller svækket disse. Da det sidste ikke kan udelukkes, er det tænkeligt, at pacifister gennem deres støtte til freden har forringet chancerne for dens bevarelse. Ligesom der forekommer

konversioner til pacifisme, findes der også sådanne væk fra pacifisme; der var særligt mange af disse i de sene 1930'ere, da det blev tydeligt, at Hitler ikke lod sig pacificere gennem appeasementpolitik. Den overbeviste pacifist Simone Weil talte for eksempel i 1943 i sit eksil i London om "min forbryderiske vildfarelse før 1939 om de pacifistiske kredse og deres ageren" og erklærede forsvaret af demokrati og frihed for en eksistentiel pligt.²² Dermed var hun ikke længere pacifist.

²² Cit. efter Wolfgang Matz, Simone Weil, *der trojanische Krieg und der Krieg*, in: Simone Weil, *Die Ilias, oder das Gedicht von der Gewalt*, Berlin 2025, s. 59–95, her s. 80f.

Forlaget ELLEKÆR ApS

www.ellekar.dk

Publiceret maj 2026

Grafisk udformning: Dorte Pugliese

Dette skrift er licenseret under en Creative Commons Kreditering-Ikkekommerciel-Ingen afledninger 4.0 International-licens.